

ELMİN İNFORMASIYA TƏMİNATINDA İNFORMASIYA LOGİSTİKASININ ƏHƏMİYYƏTİ

***Xülasə:** Məqalədə kitabxana-informasiya fəaliyyətinin yeni idarəetmə sahəsi olan informasiya logistikasının mahiyyəti açılır, logistikanın kitabxanaların keyfiyyətli idarə olunmasında, informasiyanın operativ ötürülməsində və elmin informasiya təminatında əhəmiyyəti əsaslandırılır.*

***Açar sözlər:** informasiya logistikası, e-elm, virtual mühit, elmin informasiya təminatı, innovasiya fəaliyyəti, logistik sistemlər, informasiya axını, logistik menecer, bibliografik informasiya, bibliografik idarəetmə, logistika mərkəzi.*

Giriş: Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması ilə əlaqədar olaraq virtual mühitin günü-gündən artdığı, genişləndiyi müasir dünyamızda elmi yeniliklərin, yeni elmi-tədqiqat üsullarının əhəmiyyəti obyektiv zərurətə çevrilir. Artıq cəmiyyət elmin, yeni informasiya texnologiyalarının əhəmiyyətini çox gözəl anlayır və bilir ki, elm, yüksək texnologiyalar hansı ölkələrdədirsə güc də onlardır. Bunu yaşadığımız 44 günlük Qarabağ müharibəsi də sübut etdi. Ən müasir hərbi texnika ilə mənfur düşmənimizə qalib gəldik. Əlbəttə bu sahədə hörmətli prezidentimizin uzaqqörən siyasətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Onun uzaqqörən siyasəti, qəbul etdiyi nopmativ hüquqi sənədlər ölkənin inkişafını sürətləndirdi, Qarabağ müharibəsindəki tarixi qələbəmiz bizi dünya dövlətləri içərisində sayılan, seçilən bir ölkə etdi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq sərəncamları ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya” və “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı”, həmçinin “Azərbaycan Respublikası informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya” və “Milli Strategiyanın icrası üzrə Dövlət Proqramı” elmi fəaliyyətin müasir informasiya kommunikasiyaları texnologiyası (İKT) əsasında yenidən qurulması və davamlı inkişafını mühüm vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur.

Cəmiyyətdə informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı və elmin inkişafında informasiya texnologiyalarının geniş tətbiq olunması həm ənənəvi, həm də rəqəmsal formalı informasiya ehtiyatlarının həcmi və onlara olan tələbatı daha da artırır. Kitabxanalar yeni informasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə etməklə hazırda informasiya – biliklər cəmiyyətinin ayrılmaz bir hissəsinə çevrilir. Beləliklə də ənənəvi kitabxana prosesləri ilə yanaşı bir sıra yeni, elektron kitabxana-informasiya xidməti növləri, kitabxana işinə yeni yanaşma formaları, virtual oxucularla işləmək, kitab fondlarını zəngin-

ləşdirmək və toplanmış ehtiyatdan səmərəli istifadə üçün yeni metodologiyalar meydana gəlir. Elmi-texniki biliklərin sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə kitabxanaların işini yaxşılaşdırmaq, onların sosial, elmi, təhsil funksiyalarını genişləndirmək, kitabxanaları modernləşdirmək üçün elmi yanaşmanın, təcrübəyə əsaslanan ciddi nəzəri, elmi-tədqiqatların aparılmasına, bu tədqiqatların nəticəsinin ictimailəşdirilməsinə böyük ehtiyac var.

Məsələnin qoyuluşu: Elmin informasiya təminatı və təsnifatı, onun formalaşdırılmasına dair normativ-hüquqi sənədlərin əhəmiyyəti, idarəetmə strukturlarının faktiki verilənlərlə təmin edilməsi, avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemlərində giriş, müxtəlif verilənlər bazalarından istifadə, istifadəçilərin informasiya resurslarından operativ istifadə informasiya təminatının əsasını təşkil edir. Yeni informasiya kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə elmin informasiya təminatının formalaşdırılması, inkişaf etdirilməsi və strukturlaşdırılmış informasiyalar əsasında elmdə idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsinə dəstəyin təmin olunması e-elmin aktual məsələləridir və elmin informasiya təminatının formalaşmasında müxtəlif təyinatlı informasiya-analitik sistemlərin yaradılmasının xüsusi rolu vardır.

Kitabxanalarda toplanan həm ənənəvi, həm də elektron formalı elmi informasiya resurslarının məqsədli şəkildə yığılı, sistemləşdirilməsi və nizamlanması nəticəsində yaranan informasiya ehtiyatları elmin informasiya təminatında mühüm vasitəyə çevrilir. Təsadüfi deyil ki, bu vacib resurslar kitabxana-informasiya müəssisələrində toplanılır, saxlanılır, onlar haqqında bibliografik informasiya yaradılır və ondan ictimai istifadə təşkil edilir.

Elmin informasiya təminatı tərkibi, mənbəyi, məxsusluğu, istifadə xarakteri, eləcə də məlumatın əlçatanlığı və yayılma üsuluna görə müxtəlif şəkildə mövcud olur. İnformasiya ehtiyatı isə sistemlilik, əhəmiyyətlik, tamlıq, etibarlılıq, aktuallıq kimi keyfiyyət göstəriciləri ilə xarakterizə olunur.

Elmin idarə olunmasında informasiya təminatının rolu kimi Azərbaycan Respublikasında elmi tədqiqat fəaliyyətinin təşkili, əlaqələndirilməsi, elmi işçilərin, mütəxəssislərin, elmi xidmət sahəsi işçilərinin ən son informasiya və biliklərlə təminatı, elmi və elmi-texniki fəaliyyətin ekspertizası, elmi fəaliyyətin nəticələrindən istifadə, eləcə də əqli mülkiyyət hüququnun qorunması, elmi-tədqiqat fəaliyyətin tənzimlənməsi, alınan nəticələrin istehsalata tətbiqi kimi məsələlər elmi fəaliyyət sahəsinin idarə mexanizmini əks etdirir(12).

Məsələnin izahı: Hazırda Azərbaycan cəmiyyətində elmi-tədqiqat müəssisələrində, elmi qurumlarda idarəetmənin və aparılan elmi-tədqiqat işlərinin səmərəliliyini yüksəltmək, onların fəaliyyətlərini əlaqələndirmək, istiqamətləndirmək, ümumdünya elektron informasiya məkanına inteqrasiya məqsədilə elmi fəaliyyətin müasir tələblərə uyğun yenidən qurulması kimi aktual məsələ qarşımızda durur.

Bu sahədə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının və M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

AMEA-da bu istiqamətdə həyata keçirilən layihələrdən biri də “e-elm”-dir. Ölkədə formalaşdırılan e-hökumətin tərkib hissəsi olan e-elmin əsas məqsədi aparılan elmi-tədqiqatların inteqrasiyasına nail olmaqdır. Layihə üzrə AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunda müxtəlif işlər görülür. Onlardan biri də müasir texnologiyalar əsasında elmin informasiya təminatının yaradılması, müasir dünya səviyyəsinə uyğunlaşdırılmasıdır.

Burada yaradılan Elmi Problemlər Reyestri (EPR) sistemi elmi-tədqiqatların təşkilində, əlaqələndirilməsində, qiymətləndirilməsində, həmçinin problem şuralarının fəaliyyətində müstəsna rol oynayır.

İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunda həm də “Açıq elmi resurslar: yaradılma mexanizmləri və vasitələri” sistemi də yaradılır. Sistemin yaradılmasında əsas məqsəd elmi tədqiqatların nəticələrinə onlayn əlyətərliyi təmin etmək və beynəlxalq sistemlərə inteqrasiya keçirməkdən ibarətdir. Elmi-tədqiqatların nəticələrinin sürətlə yayılması, cəmiyyətin inkişafı üçün əhəmiyyəti, beynəlxalq elmi aləmdə tanınması, elmi qurumlar və tədqiqatçılar arasında operativ elmi kommunikasiyanın təmin edilməsində sistemin çox böyük əhəmiyyəti vardır (12).

İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunda yaradılan Elmi Problemlər Reyestri (EPR) sistemi elmi problemlərin çeşidlənməsi, elmi tədqiqatların əlaqələndirilməsi, elmi tədqiqatlarda təkrarçılığın aşkarlanması və s. məsələlərin həllində də idarəetmə qərarlarının formalaşdırılması və qəbuluna dəstək verəcək və ikinci sistem isə elmi tədqiqatların nəticələrinin sürətlə yayılmasına imkan verəcəkdir (12).

Elmin informasiya təminatında Azərbaycan Milli Kitabxanasının da böyük xidmətləri vardır. M.F.Axundov adına Milli Kitabxana nəinki Qafqazda, yerləşdiyimiz Avropa qitəsində, eləcə də bütün dünyada şöhrət tapan ən böyük milli kitabxanalardan və ən iri kitabsaxlayıcılardan biridir.

Milli Kitabxana kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində aparıcı müəssisə, ölkənin bütün kitabxanaları üçün elmi-metodiki mərkəz, oxuculara kompleks kitabxana-biblioqrafiya, informasiya xidməti göstərmək, kitabxanalararası abonement, milli və tövsiyə biblioqrafiyası, beynəlxalq və ölkədaxili depozitar mərkəz funksiyalarını yerinə yetirir.

Azərbaycan Milli Kitabxanası öz fəaliyyətini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin mədəniyyət, elm, təhsil, informasiya texnologiyaları və digər müvafiq sahələrə dair imzaladığı fərman və sərəncamlar, dövlət proqramları, Nazirlər Kabinetinin, Mədəniyyət Nazirliyinin qərarları, göstəriş və tapşırıqları, eləcə də mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq qurur, ölkədə elm, təhsil, mədəniyyətin inkişafı, milli-mənəvi dəyərlərimizin, kitab və mütaliənin təbliği ilə əlaqədar bir sıra əhəmiyyətli layihələr həyata keçirir. Kitabxana Azərbaycan gerçəkliklərinin dünyada tanınması istiqamətində, xüsusilə də Qarabag müharibəsi, Xocalı faciəsi, 20 Yanvar hadisələri barədə dünya ölkələrinə mütamadi olaraq informasiya göndərir (10).

M.F.Axundov adına Milli Kitabxana öz işini dünya səviyyəsinə uyğunlaşdırmaq üçün informasiya logistikasının imkanlarından bacarıqla istifadə edir.

Yeri gəlmişkə nlogistika məhsulun, əmtənin, servizin müştərinin tələbatını ödəmək üçün hər hansı başlanğıc nöqtədən istehlak nöqtəsinə qədər olan hərəkətinin idarə edilməsi prosesinə deyilir.

Logistika sözünün etimologiyası bir mənalı deyil. Beləki, qədim yunan dilində logos-idrak, log-təffəkür, logismos-fikir hesablama planı, loqo-müzakirə etmək logistika-hesablamaların praktik aparılma mədəniyyəti kimi mənalərini bildirir. Antik dövrdə logistika ərzaqları, təchizatçıları nəql etmə və yerdəyişmə mənasını daşıyırdı və o dövr üçün riyazi hesablama alqoritmləri məcmusu başa düşülürdü.

Bir elm sahəsi kimi logistika 1950-ci illərin əvvəllərində ilk dəfə olaraq ABŞ-da mülki sahədə formalaşmağa başladı. Logistikanın təkamülü baxımından XX əsrdə yaranmaqla onu bir neçə tarixi inkişaf mərhələlərinə bölmək olar.

– Birinci mərhələ 1920-1950-ci illəri əhatə edir. Belə ki, bu dövrdə logistika biznes fəaliyyətindən kənar idi və biznes fəaliyyəti üçün əhəmiyyətsiz hesab olunurdu.

– İkinci mərhələ 1950-ci illərin ortalarından 1970-ci ilə qədər ki, dövrü əhatə edir. Mütəxəssislər bu dövrü logistikanın yaranması dövrünə aid edirlər.

– Üçüncü mərhələlərə 1980-ci illərin ortalarına kimi müddəti əhatə edir. ABŞ Mİçiqan Universitetinin logistika üzrə nüfuzlu mütəxəssislərindən sayılan Donald Bauersons bu dövrü logistik intibah dövrü adlandırmışdır.

– Dördüncü mərhələ logistikanın perspektiv inkişaf mərhələsi adlanır. Bu mərhələ istehsal, təchizat satış və istehlak prosesinin hər birinə kompleks yanaşmaqla logistik sistemlərin tam qurulmasını nəzərdə tutur.

Logistik idarəetmə praktikasında metodologiya və nəzəri tədqiqatın nəticələrindən istifadə etməklə qərb dövlətlərində alim və mütəxəssislərin əməli fəaliyyətlərini əlaqələndirə bilən çoxlu sayda logistik cəmiyyətlər, təşkilatlar və assosiasiyalar yaradılmışdır. ABŞ-da isə logistik problemlərlə məşğul olan “Amerika cəmiyyəti”, “Menecment problemləri üzrə Amerika Şurası”, Britaniyada “Logistika institutu və bölüşdürmənin idarə edilməsi”, İspaniyada “Logistika mərkəzi”, Fransada “İstehsal logistika mərkəzi” kimi təşkilatlar yaranmışdır (11).

Logistika aşağıdakı yarımbölmələrə bölünür: Hərbi logistika, Biznes logistikası, Tədarük logistikası, Paylama logistikası, Satış logistikası, Nəqliyyat logistikası, Ehtiyat logistikası, Anbar logistikası, İnformasiya logistikası, Kompleks logistika, Ekoloji logistika, Qənaət logistikası, Şəhər logistikası və s.

Bu baxımdan çıxış edərək logistikanın bütün cəmiyyətə yayıldığını, bütün idarə və müəssisələrə siraət etdiyini söyləmək olar.

İnformasiya logistikası isə kitabxanada mövcud olan informasiya resurslarının tələbatçı sorğusu əsasında hazırlanması və ən qısa zamanda ona çatdırılması prosesindən ibarətdir. Bu proses ənənəvi formada da ola bilər, rəqəmsal formada da. İnformasiya logistikası anlayışına çatdırılma, xidmət, sax-

lanma, informasiyanın komplektləşdirilməsi, hazırlanması və təhlükəsiz və operativ çatdırılma da daxildir. Kitabxana logistikasına tələb olunan informasiyanın doğru olması, səhv olduqda yenisinin yaradılıb istifadəçiyə operativ çatdırılması məsələləri də aid edilir. Bu zaman "İstifadəçi hər zaman haqlıdır" prinsipinə əməl olunur.

Konseptual baxımdan informasiya logistikasının müasir nəzəriyyələri aşağıdakı metodologiyalara əsaslanır:

1. Sistemli təhlil, analitik analiz
2. Kibernetik yanaşma, riyazi metodlarla informasiyanın ən qısa zamanda hazırlanması.
3. Əməliyyatların tədqiqi, ən əhəmiyyətlinin seçilməsi.
4. İqtisadi-riyazi modelləndirmə, ən mükəmməl və operativ ötürülmə vasitəsinin seçilməsi(13).

Kitabxana-informasiya logistik sistemlərin təhlili və sintezi zamanı yaranan konkret problemlərin həlli üçün müxtəlif iqtisadi səviyyələrdə program-məqsədli planlaşdırma, funksional sistemli təhlil, informasiya resurslarının analitik analizi, proqnozlaşdırma, modelləndirmə və s. kimi idarəetmə metodlarından müfəssəl bir formada istifadə olunur.

Kitabxana informasiya logistikasının ümumi vəzifələri dedikdə- qarşıda duran məqsədlərə çatmaq üçün hansı işlərin, hansı ardıcılıqla, nə vaxt və harada icra edilməsi nəzərdə tutulur. Kitabxanalar informasiya resurslarının idarə edilməsi üçün özünün ümumi və xüsusi xarakterli logistik vəzifələrini müəyyənləşdirməlidir ki, onlar da aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Logistik konseptual ideya-mövcud şəraitdə ən az mümkün xərclərlə kitabxananın kitabxanalar arasındakı rəqabətə uyğunlaşmasıdır ki, daha çox istifadəçi cəlb etmək üçün informasiya resurslarının artırılması və rəqiblər üzərində iqtisadi üstünlüklərə nail olmaqdan ibarətdir.
2. Logistikanın ümumi məqsədi-yüksək keyfiyyətli məhsul-kitabxana-informasiya resursu göndərmələrini təmin edən informasiya ehtiyatı, maliyyə, kadr və s. axınların funksional integrativ sistemini yaratmaqdır.
3. Kitabxana logistikanın xüsusi vəzifəsi:
 - Ehtiyat, informasiya, maliyyə, kadr və s. axınların arasında uyğunluğun təmin edilməsi.
 - Sənəd axınlarının dispetçerləşdirilməsi və onun fasiləsiz informasiyaya çevrilməsi.
 - Informasiya resursunun fiziki bölüşdürülməsi, strategiyası və texnologiyasının müəyyənləşdirilməsi
 - Informasiya resurslarının əldə olunması üzrə əməliyyatların konkret alqoritmlərinin hazırlanması,
 - Informasiya ehtiyatlarının idarə edilməsi prosesinin optimallaşdırılması;
 - Informasiya resursların ötürülməsi müddətinin maksimum azaldılmasına nail olunması.

İnformasiya təminatı informasiya xidmətinin növlərindən biri olub, idarəetmə, elmi-texniki, istehsalat, kommersiya, sosial və digər vəzifələrin həll edilməsi üçün həmin vəzifələrin mərhələlərinə uyğun olaraq xüsusi hazırlanmış informasiyanın hazırlanması və tələbatçılara çatdırılması üzrə informasiya proseslərinin məcmusudur. İnformasiya təminatının vacib fərqli əlaməti onun həm konkret informasiya tələbatına, həm də bu işlərin ayrı-ayrı mərhələlərinin yerinə yetirilməsinə səmirlənmiş məzmun, forma, təqdimedilmə müddəti baxımından seçimli olması; informasiya verilməsinin fəal və qarşılıyıcı xarakteri, yəni, bu xidmət üçün əvvəlcədən mümkün informasiya sorğularının dəqiq formulə edilib-edilməsindən asılı olmamasıdır. İnformasiya təminatında cari bibliografik-informasiya və soruq-bibliografiya xidmətinin bütün formaları, o cümlədən, informasiyanın seçilmiş yayılması (İSY), rəhbər işçilərə differensial xidmət (RİDX), arayışlar, analitik məruzələr, ekspres-informasiya, tematik material podborkaları (topluları), patent-konyuktur tədqiqatların keçirilməsi istifadə edilir. Bütünlükdə İnformasiya təminatı fərdi, fasiləsiz informasiya müşayiəti kimi başa düşülür və istifadəçinin öz məsələlərinin həll edilməsində ona informasiya xidmətləri və məhsulu ilə dəstək verilməsi kimi nəzərdən keçirilir (3,299).

Latın sözü olan informasiya müxtəlif məsələlər haqqında xəbər vermək, hər hansı fakt, hadisə barəsində məlumat vermək mənasını daşıyır. Bu məsələyə istər respublikamızda, istərsədə xarici ölkələrdə nəzəriyyəçi alim və mütəxəssislər tərəfindən müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. Rus alimi Moskva Dövlət Universitetinin professoru, keçmiş SSRİ EA-nın akademiki, ABŞ Milli Akademiyasının, London Kral cəmiyyətinin, Fransa (Paris) akademiyasının həqiqi üzvü, riyazi logikanın, informasiya nəzəriyyəsinin yaradıcılarından biri Andrey Nikolayeviç Kolmoqorovun fikrincə “İnformasiya-qeyri məxsusi, ehtimalı anlayışdır. Lakin real vasitələrlə, rabitə kanalları vasitəsilə verilə (ötürülə) bilər”(14).

Umumiyyətlə isə informasiya dedikdə, saxlanma, göndərilmə və ötürülmə obyektinə olan məlumatlar başa düşülür. Bütün bu qeyd olunanlardan fərqli olaraq Rus alimi, akademik Nikita Nikolayeviç Moiseev informasiyanı “tədqiq edilən obyektə əhatə edən ətraf mühit və ya öyrənilən hal haqqında əldə olunan məlumatlar toplusu” kimi xarakterizə edir.

Göstərilən bu təriflər informasiyanın mahiyyətini düzgün izah edir. Buradan belə qənaətə gəlmək olar ki, hər bir informasiya məlumatdır, lakin hər bir məlumat informasiya deyil. İnformasiya faktları, hadisələri daha real, obyektiv əks etdirməli, tarixi əsaslı olmalı, gələcək nəsillərə ötürülmə, saxlanma qabiliyyəti olmalıdır. (X.A)

İnformasiya insanlara müxtəlif vasitələrlə ötürülür: danışq, mətn, təsvir formalarında verilə bilər və onları müxtəlif daşıyıcılarda (kitablarda, jurnallarda, sənədlərdə, çertyojlarda, rəqəmsal daşıyıcılarda və s.) qeyd etmək mümkündür.

İnformasiya cəmiyyət üçün ən zəruri və ən mühüm resurs növü hesab olunur.

Başqa sözlə, informasiya axınları istənilən səviyyəli logistik sistemin həddləri daxilində bu və ya digər logistik əməliyyatların yerinə yetirilməsi zamanı yaranır və yaranma mənbəyindən son istehlakçıya qədər məlumatların yazılı və şifahi daşıyıcısı kimi çıxış edir.

Beləliklə, informasiya axınları adı altında logistik əməliyyatların idarə edilməsi və ona nəzarət üçün logistik sistem tərəfindən istifadə olunan, logistik sistemlə xarici mühit arasında əlaqələri təşkil edən məlumatlar məcmusu başa düşülür.

İnformasiya axını vaxt vahidi ərzində işlənən, saxlanılan və ötürülən informasiyanın kəmiyyəti ilə ölçülür.

Logistik informasiya sistemləri altı əsas prinsip üzərində qurulur.

1. İnformasiyaların istifadəçilər üçün vacib və yararlı olması. Logistik menecer logistik qərarların qəbul edilməsi üçün ona lazım olan formada zəruri və kifayət qədər tam informasiyalara malik olmalıdır.
2. Dəqiqlik. İlk informasiyaların dəqiqliyi düzgün qərarların qəbul edilməsi üçün prinsiplial əhəmiyyət daşıyır. Odur ki, logistik informasiya sistemləri informasiyaların dəqiqliyini xarakterizə etmək məqsədilə onların qarşısında müvafiq tələblər qoyur.
3. Sorğuların vaxtlı-vaxtında qəbul olunması və logistik menecerlərə ötürülməsi. Logistik informasiyalar logistik texnologiyanın tələblərinə uyğun olaraq menecerlərə "dəqiq və vaxtında" daxil olmalıdır. İnformasiyaların vaxtı-vaxtında daxil olması, onun işlənməsi, biblioqrafik informasiya formasına salınması bütün logistik funksiyalar kompleksi üçün praktiki mahiyyət kəsb edir.
4. İstiqamətliklik. Logistik informasiya sistemlərində informasiyalar logistik funksiyaların yerinə yetirilməsi üçün yüksək səviyyəli və peşəkar kadrların hazırlanması, optimal tədarük və satış bazarlarının tapılması, effektiv bölgü kanallarının seçilməsi, birbaşa uzunmüddətli təsərrüfat əlaqələrinin yaradılması logistik xərclərin azaldılması, məhsulların keyfiyyətinin və servis xidmətinin yüksəldilməsi üçün əlavə imkanların aşkar edilməsinə istiqamətlənməlidir.
5. Çeviklik. Logistik informasiya sistemi daxilində dövr edən informasiyalar konkret istifadəçilər-kitabxananın işçi heyəti, logistik vasitəçilər və son istehlakçılar üçün əlverişli olan formaya salınmalıdır.
6. İnformasiyanın yararlılıq formatı. Logistik informasiya sistemlərinin kompüter və telekommunikasiya şəbəkələrində tətbiq edilən məlumat formatları texniki vasitələrdən maksimum məhsuldar istifadə edilməsinə şərait yaratmalıdır. Sənədlərin forma və növləri, kağız sənədlərində mövcud olan rekvizitlər, məlumatların ölçüləri və digər parametrlər informasiyaların maşınla işlənməsini asanlaşdırmalıdır.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxana informasiya logistikasının imkanlarından səmərəli istifadə etməyi bacarır. Respublikamızda ən zəngin informasiya ehtiyatlarının M.F.Axundov adına Milli kitabxanada toplandığını nəzərə

alaraq logistika mərkəzi funksiyasını yerinə yetirə bilər və burada logistik menecer ştatı yaradıla bilər.

Pandemiya şəraiti ilə əlaqədar kitabxananın oxucular üçün bağlanması səbəbindən istifadəçilərə kitabxana-informasiya xidmətini virtual rejimdə təqdim etmək üçün kitabxananın saytında yeni "Onlayn xidmətlər" pəncərəsi yaradılmışdır. Onlayn xidmətlər pəncərəsinin "Bibliografik sorğu", "Sənədlərin sifarişi və elektron çatdırılması", "Metodiki xidmət", "Virtual sərgi" bölmələri daim aktivdir və istifadəçilərin elektron informasiya tələbatının ödənilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. 2020-ci ildə "Sənədlərin sifarişi və elektron çatdırılması" bölməsi vasitəsilə 62850 istifadəçiyə 75523 resurs göndərilmişdir. Azərbaycan Milli Kitabxanası bölgələrdə yaşayan oxucuların informasiya tələbatını ödəmək üçün daima böyük səy göstərir. Bu xidmət pandemiya dövründə də Milli Kitabxana tərəfindən davam etdirilmişdir. "Sənədlərin sifarişi və elektron çatdırılması" bölməsi vasitəsilə şəhər və rayon MKS-lərinə 2077 elektron resurs göndərilmişdir.

Xüsusi karantin rejimi dövründə Milli Kitabxananın virtual xidmət sistemində zəngin tammətnli elektron resurslara malik olan "Elektron kataloq və elektron kitabxana" bölməsinin "onlayn oxu" düyməsindən il ərzində 2.996.278 nəfər istifadə etmişdir. Bütövlükdə, (anl.az) saytına daxil olanların sayı isə müvafiq dövrdə 3.605.400 nəfər olmuşdur (10).

2020-ci ilin mart ayının 11-dək ənənəvi oxucu davamiyyəti 45120, ədəbiyyat verilişi isə 673202 olmuşdur. Həmin ildə Milli Kitabxananın saytı yenilənmişdir. Yeni "millikitabxana.az" domen adı alınmışdır. Köhnə saytda olmayan bir sıra yeniliklər edilmişdir. O cümlədən, mobil cihazlar üçün (responsive) görüntü dizaynı yenilənmişdir, dissertasiyaların, dövri mətbuatın elektron kitabxanaları yaradılaraq dissertasiyaların, qəzet və jurnalların onlayn oxunması təmin edilmişdir, sistem müasir proqramlaşdırma platformasında yığılmışdır, əsasən php-nin sonuncu versiyası istifadə olunaraq Yii2 framework tətbiq edilmişdir(10).

Ümid etmək olar ki, Azərbaycan kitabxanalarının idarə olunmasına düşünən beynlərin cəlb olunması, informasiya logistikasının imkanlarından səmərəli istifadə olunması, informasiya konsultantı ştatının yaradılması, konsaltinq xidmətinin təşkil olunması kitabxana-informasiya xidmətinin səviyyəsini yüksəldəcək və kitabxana-informasiya müəssisələrini cəmiyyətin "olmazsa olmaz"ına çevirəcəkdir.

Nəticə

Aparılan tədqiqatı yekunlaşdırarkən belə qənaətə gəlmək olar ki, müasir dövrdə İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları digər sahələrdə olduğu kimi elmi-tədqiqat fəaliyyəti, onun təşkili və idarə olunması, elmin informasiya təminatı məsələləri üçün də geniş imkanlar açır. AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunda bu məqsədlə layihələndirilmiş Elmi Problemlər Reystri (EPR) analitik-informasiya sistemində nəzərdə tutulmuş elmmetrik təhlillərin nəticələri elmin yeni üslubda idarə edilməsinə imkan yaradacaq, aparıl-

mış elmi tədqiqat işlərinin mümkün olan nəticələrinin istehsalata tətbiqini sürətləndirəcəkdir. Sistemin qurulmasında əsas məqsəd respublikanın elmi qurumlarının elmi istiqamətləri, problemləri, elmi fəaliyyəti haqqında informasiyaların toplanması, sistemləşdirilməsi və həmin informasiyaların təhlili əsasında elmin təşkili və idarə olunması məsələlərinə daha operativ qərarların qəbul edilməsidir. Elmi Problemlər Reyestri vahid proqram-texniki prinsiplər əsasında qurulur. Sistem konstruktiv olaraq müvafiq məsələləri əhatə edən bloklardan təşkil olunub. Həmin bloklar normativ-hüquqi sənədlər, Respublika Elmi Tədqiqatların Təşkili və Əlaqələndirilməsi Şurası, respublikada aparılan elmi-tədqiqat işlərinin əsas istiqamətləri və problemləri, elmin istiqamətləri üzrə Problem Şuraları, elmi təşkilatlar və onların fəaliyyəti haqqında informasiyaları özündə cəmləşdirir. Elmi təşkilatların fəaliyyət istiqamətləri və problemləri, planlar, tədqiqat işlərinin maliyyə dəstəyi, illik hesabatlar və alınmış nəticələr, planlaşdırılmış və müdafiə olunmuş dissertasiya işləri və s. haqqında informasiyalar Elmi Problemlər Reyestrinin müvafiq alt bazalarında yerləşdirilir (12).

Müxtlif elmi təşkilatlar tərəfindən aparılan elmi-tədqiqatların əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsi, əlaqələndirilməsi, ölkənin iqtisadi və mədəni inkişafı üçün strateji əhəmiyyətinin araşdırılması, elmin prioritet istiqamətləri üzrə dövlət dəstəyinin dərəcəsinin, elmə istiqamətlənmiş büdcə vəsaitlərinin istifadəsinin effektivliyinin qiymətləndirməsi mexanizminin işlənilməsi də mühüm məsələdir. Reyestrin idarə olunması strategiyası verilənlərin mühafizəsini, təhlükəsizliyini, sahə üzrə vahid verilənlər bazasının yaradılmasını da aktual edir.

Dünya ölkələrin təcbəsinə nəzər salsaq görürük ki, Böyük Britaniyanın Tədqiqat və İnnovasiya (UK Research and Innovation, UKRI) təşkilatı tərəfindən yaradılmış Gateway To Research veb-saytı dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən tədqiqatlar haqqında məlumatların axtarışı və təhlil edilməsi saytıdır. Belə bir saytın Azərbaycanda yaradılması mühüm məsələdir. Sözsüz ki, respublikamızda elm sahəsində idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsinə informasiya dəstəyinin təmin edilməsinin tədqiqat e-elmin aktual məsələsi kimi davam etdiriləcəkdir.

Müasir logistik sistemlər öz tərkiblərində informasiya axınlarına nəzarət etmək, bu axınların istiqamətlərində logistik əməliyyatların tələbi baxımından müəyyən dəyişiklik aparmaq, məlumatların etibarlı və dolğunluğunu təmin etmək üçün onları tam, mövcud olduqları şəkildə saxlamaq, zəruri vaxtda növbəti logistik mərhələyə ötürmək məqsədi ilə logistik informasiya mərkəzləri yaradırlar. Belə informasiya mərkəzlərinin əsas vəzifəsi ayrı-ayrı logistik mərhələlərdən alınmış məlumatları toplamaq və onların üzərində praqmatik təmizləmə işləri aparmaq, başqa sözlə logistik vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün informasiyaların tələb olunan formaya salınmasından ibarətdir. İnförmasiya mərkəzi ilə informasiya mənbəyi arasında əlaqələr birbaşa, çevik, eşalonlaşdırılmış və əks əlaqəli ola bilər.

Azərbaycan kitabxanaları içərisində M.F.Axundov adına Milli Kitabxana informasiya logistikasının imkanlarından səmərəli istifadə etməyi bacarır.

Respublikamızda ən zəngin informasiya ehtiyatlarının M.F.Axundov adına Milli kitabxanada toplandığını nəzərə alaraq logistik informasiya mərkəzi funksiyasını yerinə yetirə bilər və burada logistik menecer və konsultant ştatının açılması vacib hesab oluna bilər.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı

1. Ağayeva X.T. Kitabxana innovasiyaları və müasir dünyada kitabxanaların inkişafının perspektivləri //Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:elmi nəzəri və təcrübi jurnal.-2015.-№2.-32-38.
2. Ağayeva X.T. Kitabxana-informasiya sisteminin idarə olunmasının yeni növü-informasiya konsaltingi //Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:elmi nəzəri və təcrübi jurnal.-2020.-№1.-55-62.
3. Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası //Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxana. Bakı, 2015.- 632 s.
4. İsmayılov N.İ., Ağayeva X.T.Kitabxanalarda biblioqrafik işin təşkili və metodikası:Dərs vəsaiti.-Bakı:Bakı Universiteti nəşriyyatı,2018.-181 s.
5. Logistika: Dərslik / Redaktor B.Ə. Anikin.-Moskva: INFRA-M, 1997.-327 s.
6. Logistika əsasları: dərslik / Ed. L. B. Mirotin və V.İ.Sergeev.-Moskva: INFRA-M, 1999.- 200 s.
7. Rodnikov, A.N. Logistika: terminoloji lüğət / A.N. Rodnikov.-Moskva: İqtisadiyyat, 1995 .-251 s.
8. Səmərəli logistika / L.B. Mirotin, I.E. Daşbaev, O.G.Poroshina.-Moskva: İmtahan Nəşriyyatı, 2003.-160 s.
9. Tkaliç A.İ. Konsalting xidməti / Tərc.ed:H.Nərimanoğlu,V.Kazımsadə.-Bakı, 2011.-216 s.
- 10.<http://anl.az/new/az/result/40>
- 11.<https://az.wikipedia.org/wiki/Logistika>
- 12.<http://mesafedenmekteb.edu.az/ru/component/k2/540-e-elmin-informasiya-terminat-meselelerine-hesr-olunmu%C5%9F-seminar-kecirildi.html>
- 13.<https://cammeteo.ru/az/sushchnost-informacionnoi-logistiki-informacionnaya-logistika/>
- 14.<https://ru.wikipedia.org/wiki>

Khuraman Agayeva

IMPORTANCE OF INFORMATION LOGISTICS IN INFORMATION PROVISION OF SCIENCE SUMMARY

The article reveals the essence of information logistics, which is a new area of management of library and information activities, substantiates the importance of logistics in the management of libraries, in the operative transmission of information and information support of science.

Keywords: Information logistics, e-science, virtual environment, information provision of science, innovation activity, logistics systems, information flow, logistics manager, bibliographic information, bibliographic management, logistics center.

**ЗНАЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ЛОГИСТИКИ В
ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ НАУКИ**

РЕЗЮМЕ

В статье раскрывается сущность информационной логистики – нового направления управления библиотечно-информационной деятельностью, обосновывается важность логистики в управлении библиотек, оперативной передаче информации и информационном обеспечении науки.

Ключевые слова: информационная логистика, электронная наука, виртуальная среда, информационное обеспечение науки, инновационная деятельность, логистические системы, информационные потоки, менеджер по логистике, библиографическая информация, библиографический менеджмент, логистический центр.

Rəyçi: p.ü.f.dok.,dos. S.P.İsmayılova